ОСВІТА У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ

УДК 378.091.33-027.22:811.111

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ: МЕТОДОЛОГІЙНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Володимир Кравченко, Євдокія Кравченко

Національний авіаційний університет

Анотація:
Статтю присвячено актуальній темі вивчення методологічних аспектів журналістики. Увагу зосереджено на проблемі методології, методологічної культури журналіста, що має тісний зв'язок з пошуком методів журналістики. Авторами проаналізована класифікація історичних методів, які використовуються в журналістській діяльності. Розглянуто також фактичні помилки, з якими доводиться стикатися журналістові й редактору під час підготовки текстів.

Аннотация:
Кравченко Владимир, Кравченко Евдокия. Особенности подготовки будущих журналистов в условиях мультимедийной журналистики: методолого-исторические аспекты.
Статья посвящена актуальной теме изучения методологических аспектов журналистики. Внимание сосредоточено на проблеме методологии, методологической культуры журналиста, которая имеет тесную связь с поиском методов журналистики. Авторы проанализировали классификацию исторических методов, используемых в журналистской деятельности. Рассмотрены также основные фактические ошибки, с которыми приходится сталкиваться журналисту и редактору при подготовке текстов.

Resume:
Kravchenko Volodymyr, Kravchenko Yevdokiya. The features of preparing future journalists in conditions of the multimedia journalism: methodological-historical aspects.
Modern Ukrainian society requires journalism to create high-quality analytical materials that contribute to the formation of the socio-political position of citizens and influence the adoption of political decisions by representatives of government structures. This, in turn, requires journalists to have competence, the ability to think critically, evaluate, analyze, and forecast. Creation of high-quality journalistic materials requires the development and application of the methodological tools of journalism, the formation and replenishment of which occurs at the intersection with other sciences and through related fields of activity. The article is devoted to the actual topic of the methodological aspects of journalism. Main attention is paid to the problem of methodological instruments of journalism.The article analyses various reasons of factual mistakes in the mass media. Special attention is paid to violation of factological adequacy norms in newspaper, magazine and publications.The author analyzes various approaches to the classification of methods used in journalistic activities. The definition of methods of journalism can be decided only at the methodological level, which involves the generalization of already existing forms and methods of journalistic activity with all other forms of human activity. The article drew attention to the expediency of the transformation of general scientific methods of cognition and their specific use in journalism, the replenishment of the traditional journalistic arsenal of methods with new ones, the individual creation by the journalist in practice of his own methods, which later become generally known. Knowledge and skilful use of techniques and historical methods are the essence of the journalist's methodological culture. Its components are the general methodology of social cognition, the general journalistic methodology, the methodology for obtaining empirical data, and the methodological basis for interpreting the information obtained.

Ключові слова:
журналістика; історичні методи; медіатекст; методологія журналістики; методологічна культура журналіста; фактичні помилки; редагування.

Ключевые слова:
журналистика; исторические методы; медиатекст; методология журналистики; методологическая культура журналиста; фактические ошибки; редактирование.

Key words:
journalism; methods of the history; mediatexts; methodology of journalism; methodological culture of a journalist; methodological tools; factual mistakes; editor's work.

Постановка проблеми. Останніми роками в Україні спостерігаємо активне створення й відновлення науково-інформаційних видань, що вимагає від журналістів, фахівців видавничої справи та редагування навичок аналітико-синтетичного оброблення інформації, вибору адекватних методик аналізу сучасних інформаційних матеріалів і вміння самостійно виконувати інформаційні завдання професійної діяльності.

Важливою функцією новітньої української журналістики є створення комунікативного середовища для всіх суб'єктів суспільства. Громадяни, користуючись комунікативними можливостями журналістики, формують свою соціально-політичну позицію, а представники владних структур, відтак, обирають найбільш прийнятний варіант розвитку політичних подій і ухвалюють відповідне рішення. Така роль журналістики вимагає від сучасних засобів

масової інформації створення якісних інформаційних та аналітичних журналістських творів, що залежить від вибору та поєднання методів і підходів під час збирання інформації та її інтерпретації. Саме ґрунтовне знання й використання методологічних аспектів у журналістиці є особливо актуальною та важливою темою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню методологічних аспектів у журналістиці присвячені праці вітчизняних і зарубіжних дослідників. На перший погляд здається, що на сьогодні ми маємо чималий науковий доробок методологічного характеру. Зокрема, основам методології присвячені праці вітчизняних науковців: М. Білухи, В. Бобилєва, В. Кислого, В. Ковальчука, А. Конверського та ін. (Білуха, 2002). Особливо вагомий внесок у методологію науки зробили вчені-історики (М. Барг, І. Біск, С. Каламбет, І. Ковальченко, М. Ковальський, В. Коломійцев, Б. Могильницький, А. Санцевич та ін.). Це корифеї, які у свій час, поза сумнівом, відіграли величезну роль у розвитку вітчизняної науки, зокрема історичної. Однак, слід визнати, що здебільшого наявні праці з методології наукових досліджень, що створені ще в радянські часи, містять чимало ідеологем.

Серед зарубіжних праць заслуговують на увагу роботи російських науковців (В. Горохова, М. Кім, С. Корконосенко, Г. Мельник, Є. Прохорова, А. Тертичного та ін.), у яких розглянуто методологію журналістики, визначено сутність і складники методологічної культури журналіста, запропоновано класифікацію методів політичної журналістики, розглянуто методологічні підходи та методи, які повинен використовувати журналіст-аналітик. Так, дослідниця Г. Мельник (2008) визначила межі використання методів у журналістикознавстві, схарактеризувала спеціальні журналістські методи і залучені з інших наук для збору, оброблення інформації та її презентації для аудиторії, запропонувала сучасні технології створення інформаційного продукту.

У дослідженнях вітчизняних науковців, таких, як В. Здоровега, А. Капелюшний, І. Михайлин, А. Москаленко, В. Різун, М. Хилько та ін. зосереджено увагу на вивченні конкретних методів, які застосовуються в журналістиці і здійснюються переважно у філологічній сфері. Необхідність забезпечення адекватності сприймання читачем задуму автора знайшла своє відображення в працях М. Феллера, В. Різуна, А. Капелюшного, М. Тимошика, З. Партика, В. Здоровеги, Т. Бондаренко (Різун, 1998). Так, у загальній теорії редагування засобів масової інформації А. Капелюшний підсумовує досвід і теоретичні напрацювання багатьох відомих науковців у галузі видавничої справи. Автор пропонує засади редагування різних типів медійних текстів, дотримання яких у журналістській діяльності є обов'язковим. При цьому використовує класифікації попередників і додає власні міркування щодо різновидів журналістських текстів за їхніми жанрово- та структурно-стилістичними особливостями (Капелюшний, 2009).

Зростання потреби як у журналістів, редакторів і видавців щодо покращення свого продукту в умовах ринку, так і у читачів – для того, аби мати змогу легко обирати найякісніші пропозиції на ринку, – зумовили появу низки праць, у яких йдеться про важливий аспект професійної журналістської діяльності – вироблення і застосування методологічного інструментарію, який і забезпечить високу якість журналістських матеріалів. Так, у науковій розвідці С. Фіялки (2012) висвітлено особливості пізнавальної діяльності сучасного журналіста, що спирається на загальнофілософські методологічні засади, серед яких найважливішими є засади об'єктивності та інтелектуальної чесності. У навчальному посібнику Т. Трачук (2013) «Українське журналістикознавство (історичний аспект)» відтворено процес зародження й розвитку українського журналістикознавства з кінця XIX століття до сьогодення, визначено етапи формування історико-журналістського і теоретико-журналістського напрямів досліджень, проаналізовано найбільш вагомі журналістикознавчі дослідження українських учених попередніх періодів, подано оцінку цих праць з сучасних позицій і здійснено короткий огляд наукового доробку сучасних дослідників.

Серед загальнотеоретичних методів – інституціонального, порівняльного, історичного, соціологічного, нормативно-ціннісного, системного, функціонально-структурного, біхевіористського, антропологічного та інших, – акцентуємо на особливостях використання й важливості саме історичних методів у практичній журналістиці. Попри наведені дослідження, проблема використання історичних методів у ЗМІ розкрита неповністю, адже журналіст насамперед завжди є істориком сучасності.

Формулювання цілей статті. За мету ставимо проаналізувати доцільність використання історичних методів у підготовці майбутніх журналістів. Завдання ж полягає в тому, щоб визначити особливості використання різновидів історичного методу в журналістській діяльності, недотримання яких може призводити до появи помилок у ЗМІ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найвищим загальнолюдським обов'язком журналіста є пошук істини і ознайомлення з нею своїх читачів. Водночас, як зазначають дослідники, істина – це процес все більш глибокого осягнення світу, рух від незнання до знання, від неповного знання до більш повного, рух, який не може припинитися, бо світ невичерпний. Пошук істини, однак, ніколи не буває прямолінійним процесом, а передбачає наявність плюралістичних підходів, подолання численних суперечностей, розв'язання парадоксів. Тож журналіст і редактор мають працювати над тим, щоб інформаційний текст завжди легко і правильно сприймався від початку й до останньої крапки. Тому перший читач журналістського твору – редактор, спрямовуючи перебіг творчого процесу автора, може не лише коригувати його, а й організовувати. Цей процес свідчить і про великі суспільно-виховні можливості як журналістської, так і редакторської роботи та є також одним із важливих різновидів громадської діяльності. Журналіст і редактор у створенні медіапродукту різного тематичного спрямування мають добре орієнтуватися в контексті обраної тематики, володіти спеціальною фаховою термінологією, тобто водночас бути спеціалістами в галузі видавничої справи та тієї, яку представляє видання. В ідеалі журналісту та літературному редакторові, як свідчить практика, потрібно мати як редакторську чи журналістську освіту, так і освіту з якогось фаху.

Процес редагування ж дослідники визначають як перегляд (іншими словами, аналіз, контроль) і виправлення повідомлень. Предметом редагування вважають узгодження об'єкта редагування з відповідними чинними нормами в певний час і в конкретному суспільстві, а також його творчу оптимізацію, метою якої є отримання заданого соціального ефекту (Партико, 2001). Під час редагування журналістом чи редактором здійснюється перевірка інформації з метою вдосконалення або виправлення її структури, змісту, відповідності, завершеності, логічної послідовності, методів презентації.

Варто зазначити, що в наш час до обов'язкових «констант» журналістської і редакторської професій – бездоганної мовної інтуїції та компетенції, уміння логічно і чітко мислити, широкої ерудованості, уміння аналізувати різноманітні комунікативні ситуації, знання психології авторської праці, читацької поведінки, володіння основами художньо-технічного оформлення видавничої продукції – додалися в умовах мультимедійної журналістики й обов'язкове знання видавничого маркетингу і, звісно, уміння користуватися під час підготовки видання до друку новітніми комп'ютерними видавничими технологіями. Набуття новітніх навичок пов'язано із зануренням у технологічні аспекти: веб-верстка, SMM, аналіз даних, освоєння інфографіки, фото- і відеозйомка, технології монтажу, навички інтерактивного спілкування з аудиторією і гейміфікація. Це означає, що журналісти сьогодні повинні бути максимально універсальними, мультимедійно думаючими і технологічно підкованими. Такий тип журналістів вже називають мережевим. Водночас наявні тенденції вплинули на розширення журналістських підпрофесій: у ньюсрум створюються роботизовані відділи, дата-відділи, відділи візуалізації і віртуальної / доповненої реальності: з'являються нові практики журналістики, які визначаються технологіями і методами збору даних, їх інтерпретації, сторітеллінгом (розповіддю про дані) і дистрибуцією контенту. І, як наслідок, постали такі сучасні феномени, як мультимедійна журналістика, імерсивна журналістика, автоматизована й роботизована журналістика, а також журналістика даних.

Сучасний журналіст – це в широкому розумінні – газетяр, теле-радіожурналіст, теле-радіоведучий, інтернет-журналіст, блогер-журналіст та журналіст-розслідувач, а за сутністю своєї професії він є працівником сфери комунікації, людиною, яка ніби вмонтована в комунікативну систему, є її складником – збирачем, виробником і передавачем інформації. Спілкування є фаховою діяльністю журналіста, а журналістика, відповідно, професійною комунікацією, яка здійснюється у вироблених здавна формах – журналістських жанрах.

Журналіст працює в правовому полі, яке регламентує його дії; водночас, виконуючи фахові функції, він має керуватися відповідними етичними нормами, таким чином, журналіст перебуває в подвійних лещатах правових і моральних обов'язків, яким має підпорядковуватися. Усе це потрібно тісно поєднувати з власним світоглядом і власною позицією, якої слід дотримуватися, не порушуючи ні законів, ні моралі. Талант журналіста й визначається насамперед у відчутті міри й відповідальності, у відчутті таїни слова. Працюючи над текстом рукопису, аналізуючи його, редактор оцінює обґрунтованість авторської думки, достовірність наведених у рукописі фактів, точність визначень і формулювань, аргументованість висновків, послідовність викладу матеріалу, його структурну організацію та інші особливості тексту. З огляду на це, урахування жанрових особливостей журналістського матеріалу всіма,

без перебільшення, науковцями розглядається як один з основних критеріїв редагування в ЗМІ.

До складників методологічної культури насамперед належить загальна методологія соціального пізнання, загальна журналістська методологія, методологія отримання емпіричних даних і методологічні основи інтерпретації отриманих відомостей (Шульська, 2016, с. 67). Водночас журналіст повинен бути й універсальним соціальним мислителем та знавцем політичної сфери життєдіяльності суспільства. Брак необхідних знань або невміння користуватися ними у творчо-пізнавальній діяльності позбавляє журналістські твори фундаментальних орієнтирів, веде до поверхневого підходу до явищ життя, здатного породжувати помилкові судження, що вводять в оману аудиторію. Журналіст працює на двох рівнях – емпіричному і теоретичному. Накопичення даних, завдяки якому він може безпосередньо взаємодіяти з об'єктом дослідження (спостереження, експеримент тощо), дає змогу йому переходити до наступного рівня – процедур систематизації інформації.

Висловлюючи одностайність із дослідниками, уважаємо, що методологію потрібно використовувати комплексно – від філософських і загальнонаукових до спеціальних, міждисциплінарних методів, адже лише так можна дослідити всі аспекти предмета чи явища. Це стосується, зокрема, і журналістикознавства, адже, як справедливо зазначав А. Москаленко (1998), «сучасна газета наповнена філософським, психологічним, економічним, політологічним змістом, матеріалами, взятими з точних наук, тощо. Наука про пресу теж не може бути відокремленою від суміжних суспільних і гуманітарних наук. Ігнорування досягнень суміжних наук може призвести до ремісництва і цеховщини. Вивчення преси вимагає об'єднаних зусиль філософських, історичних, лінгвістичних і літературознавчих дисциплін і використання їх методів ... Збагачення методології, союз із суміжними науками, синтез їх методів – генеральна лінія сучасної науки ... Ізольованість від суміжних дисциплін призводить до відставання і творчої безплідності» (с. 32–33).

Найкращий науковий результат дає поєднання історичного і логічного методів, оскільки їх діалектична єдність не дає історизму зав'язнути в несуттєвих дрібницях, а логічності – відірватися від історичної реальності. Завдячуючи поєднанню історичного і логічного методів журналіст розуміє сутність історичного процесу: «логічний метод по суті є нічим іншим, як тим же історичним методом, лише звільненим від історичної форми і від випадковостей, що заважають. З чого починається історія, з того ж повинен починатися і хід думок, і його подальший рух буде ні що інше, як відображення історичного процесу в абстрактній і теоретично послідовній формі; віддзеркалення виправлене, але виправлене відповідно до законів, які дає сам реальний історичний процес» (Хилько, 2013, с. 10). У журналістикознавстві історичний і логічний методи застосовуються як під час дослідження самої журналістики, її становлення і закономірностей розвитку, так і в процесі вивчення різноманітних суспільних явищ, відображених у публікаціях та інших результатах журналістської праці. Істина перемагає на ринку ідей.

У зв'язку з вищезазначеним праця журналіста має багато спільного з професією історика. Суттєва відмінність полягає в тому, що історик досліджує переважно події, що вже відбулися: він має можливість поглянути на ситуацію в цілому, а потім послідовно проаналізувати її. Бачення ж журналіста, навпаки, досить фрагментарне, спорадичне, оскільки він зазвичай спостерігає події в момент здійснення або в розвитку. Тому працівника медіа ще називають «істориком сучасності». Зрозуміло, що для журналіста в такому разі дуже корисними в його діяльності є використання історичних методів. Дослідники виокремлюють такі різновиди історичного методу, як: історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний та історико-системний, біографічний та ін. (Різун, 2005).

Сутність історико-генетичного методу полягає в ретроспективному розгляді проблеми, що виникає в певний відрізок історичного часу, з метою відтворення (реконструкції) процесу розвитку. З погляду логіки текст становить систему висловлювань, які повинні відповідати вимогам істинності та правильності. Поняття істинності характеризує думки, передусім судження, а поняття правильності – зв'язки між думками у формі міркувань. Виховати в собі здатність професійно оцінювати текст з погляду логіки дуже важливо для кожного журналіста і редактора. Необхідно чітко уявляти роль логічних зв'язків у тексті, володіти прийомами та методами логічного аналізу. У редактора навіть повинен виробитися рефлекс на порушення логічної норми. Так, коментар як пояснення чи тлумачення (недвозначне, стисле, лаконічне), уточнення чи конкретизація досліджуваного факту, доцільний там, де є потреба в поглибленому і прискіпливому аналізі.

Розділ, присвячений логічним основам, нині є в усіх підручниках і посібниках з журналістики. Логіка вчить, що зв'язок «логічний ланцюжок» означає: на підтвердження явища наводиться

низка фактів у їхній логічній послідовності. Одним із різновидів «логічного ланцюжка» є метод пошуку істини: йдучи слідами певних подій, журналіст розплутує заплутаний вузол фактів, явищ, думок і поступово готує читача до потрібного висновку. Цей метод характерний для судової хроніки, репортажів з правової, кримінальної тематики. Аналітична дія в такому журналістському творі може здійснюватися методом «логічного ланцюжка» або у вигляді «хронологічно-послідовного ланцюжка».

В історичному методі історія досліджуваного об'єкта відтворюється в усій своїй багатогранності, з урахуванням усіх відхилень і життєвих випадковостей. Принцип історизму вимагає від журналіста розглядати, як явище чи предмет виникли, які головні етапи у своєму розвитку пройшли і чим є тепер.

Різновидом історичного методу є порівняльно-історичний аналіз (порівняльний метод, крос-культурний аналіз, компаративний метод), коли шляхом порівняння виявляють загальне й особливе в історичних явищах, а також причини цих подібностей і розходжень; виявляють і зіставляють рівні розвитку досліджуваного об'єкта, зміни, що відбулися; визначають тенденції розвитку. Історико-порівняльний метод має давню традицію застосування в історичних дослідженнях, зокрема й у сфері журналістики. Об'єктивною основою для порівнянь є те, що суспільно-історичний розвиток становить собою повторюваний, внутрішньозумовлений, закономірний процес. Історико-порівняльний метод дає змогу розкривати сутність досліджуваних явищ за подібністю й відмінністю їхніх властивостей, а також здійснювати порівняння в просторі й часі, тобто по горизонталі й вертикалі. Логічною основою історико-порівняльного методу в тому разі, коли встановлюється подібність сутностей, є аналогія. У журналістській практиці дуже важливим є історико-порівняльний метод, адже він дає змогу відкрити «можливість для пояснення розглядуваних фактів, розкриваючи сутність цих явищ» (Ковальченко, 2003, с. 186). У його основі лежить аналогія – метод пізнання, до якого зазвичай звертаються журналісти. Причини цього зрозумілі: осмислення сучасності та ймовірного майбутнього вимагає усвідомлення спадкоємності між епохами. Дослідники визначають декілька функцій аналогії: пояснювальну, евристичну і доказову, підкреслюючи при цьому, що остання є найбільш важливою для журналіста й водночас найслабшою. Не випадково і в курсі редагування аналогія як аргумент у доказах посідає одне з останніх місць. Та все ж застосування цього методу може бути успішним за умови дотримання кількох принципів. По-перше, порівняння чи зіставлення повинно базуватися на «конкретних фактах, які відображають суттєві ознаки явищ, а не їхню формальну схожість» (Ковальченко, 2003, с. 188). По-друге, необхідно звернути увагу на характер історичних епох, до яких належать порівнювані події. По-третє, порівнювати можна як однотипні явища, що перебувають на одній стадії розвитку, так і явища різнотипні – такі, що перебувають на різних стадіях розвитку. Водночас потрібно стежити за тим, щоб у першому випадку сутність явища розкривалася на основі схожості, подібності, а в другому – відмінностей, розбіжностей. Дотримання цих принципів дасть можливість запобігти в тексті помилкових тверджень і висновків (Цапок, 2011).

Історико-генетичний метод є одним із найпоширеніших у журналістській роботі. Сутність його полягає в послідовному розкритті властивостей, функцій і змін досліджуваної реальності в процесі її історичного розвитку, що дає змогу повною мірою наблизитися до відтворення реальної історії об'єкта. Пізнання відбувається (має відбуватися) послідовно від одиничного до особливого, а потім – до загального. За логічною сутністю історико-генетичний метод є аналітично-індуктивним, а за формою вираження інформації про досліджувану реальність – описовим.

Об'єктивна основа історико-типологічного методу полягає в тому, що в суспільно-історичному розвитку, з одного боку, різняться, а з іншого, тісно взаємозалежні одиничне, особливе, загальне й всезагальне. Тому важливим завданням пізнання суспільно-історичних явищ, розкриття їхньої природи стає виявлення тієї єдності, яка була властива різноманіттю тих або інших комбінацій індивідуального (одиничного). Суспільне життя у всіх його виявах – безперервний динамічний процес, що становить собою не звичний послідовний перебіг подій, а зміну одних якісних станів іншими, та має свої істотно відмінні стадії. Виокремлення цих стадій (етапів) також є важливим завданням журналіста в пізнанні суспільно-історичного розвитку.

У сучасній журналістській практиці широко використовується історико-системний метод. Це зумовлено поглибленням історичних аспектів журналістських досліджень як з погляду цілісного охоплення соціальної реальності, так і з погляду розкриття внутрішніх механізмів функціонування й розвитку різних журналістських систем у різні історичні епохи. Об'єктивна основа системного підходу й методу наукового пізнання – єдність у суспільно-історичному розвитку одиничного

(індивідуального), особливого й загального. Конкретно ця єдність виявляється в суспільно-історичних системах різного рівня. Логічний метод дає змогу вивчати об'єкт як результат певного процесу, під час якого він сформувався, досліджувати закономірності й необхідні умови його існування та розвитку як стійкого системного утворення. За логічного дослідження об'єкта з його історії вичленовується лише найсуттєвіше, визначальне, істотне; натомість усі дрібниці й випадковості, нехарактерні вияви відкидаються.

Звернення журналіста до біографії як методу збору соціально значущої інформації становить собою насамперед відображення певних історичних змін у соціальному житті, оскільки біографія стає центральним соціальним виміром. У центрі біографічного дослідження – з'ясування перебігу всього життя людини, її внутрішньої динаміки, її місця й ролі в соціумі, набуття соціального досвіду. Для збору більш «панорамної» інформації про окрему особистість варто дотримуватися кількох важливих правил: «історія життя» цієї людини порівнюється загалом з історією суспільства, у якому індивід живе. Звертаючись до біографії конкретної особистості, журналісти мають прагнути охопити її в цілому, іншими словами, показати певну динаміку як зовнішнього, так і внутрішнього життя людини. Доцільно провести аналіз та осмислити поведінку людини в тих чи тих ситуаціях, розкрити мотиви цієї поведінки та проаналізувати світоглядні позиції тощо. Ставлення науковців до біографічного методу неоднозначне, адже при цьому можна покладатися лише на суб'єктивну думку свідка подій. Біографія в журналістиці – це не просто довідка, де міститься перелік дат і подій, це насамперед «біографія душі», відображення почуттів людини. У журналістиці використовують кілька видів біографічного інтерв'ю: лейтмотивне, наративне, відкрите інтерв'ю та фокусоване інтерв'ю. Щодо лейтмотивного інтерв'ю, то респондента відразу підводять до певної теми, а потім свідомо спрямовують розмову так, щоб респондент не дуже відхилявся від цієї теми та підтримував її впродовж бесіди. Під час наративного інтерв'ю співрозмовника спершу просять детально розповісти історію свого життя в хронологічній послідовності. За відкритого інтерв'ю журналіст виступає в ролі «допитливого слухача» й у стилі повсякденної розмови ставить заздалегідь продумані запитання, які спрямовують бесіду в потрібному напрямі. Фокусоване ж інтерв'ю передбачає бесіду на чітко визначену тему.

Водночас дослідник В. Роменець (2001) позитивним чинником вважає те, що уява порівнює, зіставляє «віддалені між собою факти»(с. 140), унаслідок чого «значення певного факту сягає далеко за його межі» (с. 143). Проте саме в такому механізмі дії нашої уяви й прихована небезпека спотворення фактів, певної «аберації». Достовірність – це проблема правдивості відомостей, їх відповідності справжнім подіям. Інколи надійність і достовірність суперечать одна одній. Документ може бути цілком надійним, але все-таки містити недостовірну інформацію. І навпаки – інформація може бути достовірною, але взятою не з надійного джерела.

Іншим важливим моментом є оцінювання джерел інформації, що наводяться в тексті. Для перевірки фактичного матеріалу рекомендується зіставлення з авторитетним джерелом чи офіційне підтвердження. Подаються також і поради з вибору авторитетного джерела, якими визнано актуальні довідкові посібники, енциклопедії і галузеві довідники. Але реалії журналістської практики такі, що автор часто змушений виходити за межі вказаного переліку. У джерелознавстві, крім тих ресурсів, що формально входять у поняття авторитетних, також виокремлюють такі: публіцистика, періодичні видання (а сьогодні до преси належать також і інші ЗМІ й соціальні мережі), архіви та мемуари. Розпочнемо з архівів, щодо яких у посібниках із журналістської творчості вказується, що для роботи з документами треба мати підготовку: збір відомостей про предмет дослідження, про історичний період. Порушення цих вимог не здається критичним, але насправді автор з великою ймовірністю дійде помилкового висновку або й узагалі не зрозуміє, про що свідчать документи. Крім того, в архівах трапляються помилки, які журналіст через незнання може перенести у свій текст. У такому разі завдання редактора розширюються: йому потрібно уточнити, наскільки добросовісно автор підійшов до підготовки свого матеріалу. Публіцистика і мемуари, що передають атмосферу епохи і мають готову хронологію, містять і суттєвий недолік – винесення на перший план особистості. Відповідно, журналіст і редактор повинні бути особливо обережними з такими джерелами через їхню крайню суб'єктивність. Офіційні документи, що входять у перелік авторитетних джерел, як правило, є доступними й менше виникає сумнівів щодо їхньої достовірності. Доказом щодо цього твердження є висновки американських істориків про документи з відомого процесу над салемськими відьмами. Обвинувачі в цьому процесі стверджували ніби мешкали поряд з «відьмами» як сусіди й бачили, як ті займалися чаклунством – ці свідчення стали причиною

страти осуджених. Протягом тривалого часу ці дані не перевірялися, доки наприкінці минулого століття в їх достовірності не засумнівалися дослідники. Виявилося, що обвинувачі й «відьми» здебільшого мешкали в різних кінцях міста й практично не зустрічалися – таким чином, ключові положення документів виявилися неправдивими. Здоровий глузд допоміг з'ясувати суттєві розбіжності в документах. Отже, навіть якщо джерело вважається авторитетним, не потрібно йому цілком довіряти, а по можливості верифікувати наведені дані. Публікації в ЗМІ (а також у соціальних мережах) теж є джерелами інформації. На жаль, перевірених часом вимог до оцінки їхньої достовірності поки що немає. Але, оскільки саме з посиланнями на сторонні публікації пов'язана велика кількість фактичних помилок у ЗМІ, уважаємо за необхідне зазначити таке.

Аргументи у вигляді документальних даних. До них журналіст звертається тоді, коли дослівно цитує певний матеріал чи посилається на певний документально встановлений факт.

Як слушно зазначає А. Капелюшний (2000), «журналістський текст є основним (не єдиним!) об'єктом редагування в ЗМІ. Проте редактор у мас-медіа має зважати ще на цілу низку чинників. Редактор у ЗМІ повинен постійно не тільки мати на увазі конкретний текст як цілісність, а й брати до уваги те, що цей твір є мікроструктурою, яка в ЗМІ неодмінно входить до якоїсь макроструктури. Редактор інколи має враховувати те, який резонанс (який ефект) матиме ця мікроструктура в складі конкретної макроструктури в кожний конкретний момент. Це своєрідно позначається на всьому процесі редагування в ЗМІ» (с. 12). Факти мають відповідати тій ролі, яку вони покликані відіграти в кожному конкретному випадку, наприклад, уточнювати, ілюструвати загальні положення, бути основою для висновків тощо. Щоб не допускати помилок у фактичній основі науково-популярних текстів, варто перевіряти назви, терміни, числа, дати, одиниці величин, прізвища та імена, географічні відомості, не конкретизовані в тексті положення, вирішальні для передавання значення або відтінку значення слова, згадки про загальновідомі події, підписи до ілюстрацій, посилання, цитати. Так, викладач «Школи журналістики» О. Довженко як редактор сайту «Телекритика» зазначав: «У разі, якщо в мене є бодай найменші сумніви в тому, що факти недостовірні, я стараюся їх перевіряти, ну хоча б Ґуглом. Для повноцінного фактчекінгу зазвичай немає часу й сил, але якщо чуйка сигналізує, що тут щось негаразд, можу перепитати в автора, чи він упевнений у тому, що все саме так. Ще одна річ, яку я завжди перевіряю, навіть якщо на позір усе гаразд — цифри, власні назви та імена людей. У них журналісти помиляються дуже часто, причому деякі з них вважають такі помилки непринциповими — мовляв, немає різниці, Іран чи Ірак. Хоча мій досвід показує, що саме такі дрібниці бувають нищівними для читацької довіри» (Довженко, 2017).

Висновки. Журналіст, працюючи на двох рівнях – емпіричному і теоретичному, – накопичує інформацію, водночас він може безпосередньо взаємодіяти з об'єктом дослідження (спостереження, експеримент та ін.), що дає змогу йому переходити до наступного рівня – процедури систематизації інформації. Обрані історичні методи вивчення дійсності (методи збирання інформації) впливають на успіх професійної діяльності журналіста, оскільки журналістика – це передусім збирання інформації, на підставі чого відбувається інтерпретація даних і виготовлення журналістських творів. Традиційний журналістський арсенал методів постійно поповнюється й новими, оскільки традиційні журналістські методи не завжди здатні пізнавати складні явища і події, що відбуваються в суспільстві. Творчий характер журналістської діяльності передбачає також здійснення перевірки достовірності фактичного матеріалу за допомогою історичних методів, а для практичного використання обов'язкові кілька рекомендацій. Насамперед треба відрізняти опис події від її оцінки, інтерпретації: авторська оцінка, зазвичай, суб'єктивна, але вона іноді надає прекрасну можливість для того, щоб скласти враження про самого автора документа, про його погляди й позицію. Важливо встановити, якою інформацією користувався респондент, ураховуючи те, що первинні відомості надійніші від вторинних, а офіційний документ надійніший від неофіційного. Неприпустимим є використання у ЗМІ численних підтекстових мотивів, зрозумілих обмеженій кількості осіб, нав'язування позиції журналістів читачам у процесі коментування новин. З часом у кожного, хто здійснює написання та редагування журналістських матеріалів, з'являється необхідний досвід.

Список використаних джерел

Білуха, М. Т. (2002). *Методологія наукових досліджень: підручник*. Київ: АБУ. 480 с.

Громадська, Н. А. (2016). Політичний аналіз як невід'ємна складова політичної журналістики. *Наукові праці.*

References

Bilukha M.T. (2002). Methodology of scientific researches: manual. K.: ABU. 480 p. [in Ukrainian]

Gromadskaya N.A. (2016). Political sciences. Petro Mohyla Black Sea National University. Mykolayiv. P. 34-38. [in Ukrainian]

Політологія. (вип. 261. Т. 273). Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили. С. 34–38.

Довженко, О. (2017). *Адмінка редактора: «І шо?»* Взято з https://detector. media/community/article/122572 /2017-01-26-adminka-redaktora-i-sho-otara-dovzhenka.

Дроздова, А. В. (2010). Історичні аспекти розвитку авторського редагування. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*, 1, 103–108.

Іванченко, Р. (1983). *Літературне редагування: навч. посіб.* Київ: Вища шк. 248 с.

Капелюшний, А. О. (2000). *Типологія журналістських помилок.* Львів: ПАІС. 68 с.

Капелюшний, А. О. (2009). *Редагування в засобах масової інформації.* Львів: ПАІС. 431 с.

Ковальченко, И. Д. (2003). *Методы исторического исследования. Отделение историко-филологических наук.* (2-е изд., доп.). Москва: Наука. 486 с.

Мельник, Г. С., & Ким, Г. С. (2008). *Методы журналистики*: учеб. пособ. для студ. ф-тов журналистики. С-Петербург: Изд-во Михайлова В. А. 271 с.

Москаленко, А. З. (1998). *Вступ до журналістики: підручник.* (2-е вид., доп. і перероб.). Київ: Вид-во Київ. ун-ту. 321 с.

Різун, В. В., Мамалига, А. І., & Феллер, М. Д. (1998). *Нариси про текст: Теоретичні питання комунікації і тексту*. Київ: Вид-во Київ. ун-ту. 336 с.

Різун, В. В., & Скотникова, Т. В. (2005). *Методи наукових досліджень у журналістикознавстві: навч. посіб.* (2-ге вид., перероб. і доп.). Київ: Преса України. 144 с.

Партико, З. В. (2001). *Загальне редагування: Нормативні основи: навч. посіб.* Львів: Афіша. 416 с.

Роменець, В. (2001). *Психологія творчості: навч. посіб.* Київ: Либідь. 288 с.

Трачук, Т. А. (2013). *Українське журналістикознавство (історичний аспект): навч. посіб.* Київ: Вид-во Київ. ун-ту. 239 с.

Фіялка, С. Б. (2012). *Редагування навчальної літератури з культурознавства для вищої школи.* (Автореф. дис. канд. наук із соц. комунікацій). Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний інститут», Київ. 18 с.

Хилько, М. (2013). Особливості застосування філософських, загальнологічних, теоретичних методів дослідження у журналістикознавстві. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Журналістика*, 20, 8–14.

Цапок, О. (2011). Фактичні помилки в заголовках українських друкованих ЗМІ. *Мовознавчий вісник: зб. наук. праць*, 12-13, 264–267.

Шульская, Н. Н. (2016). Редакторская культура современных украинских СМИ. Juvenis *scientia: научный журнал*, 2, 66–69.

Відомості про авторів:
Кравченко Володимир Іванович
evdok98@ ukr.net
Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1,
Київ, 03058, Україна

Кравченко Євдокія Григорівна
Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1,
Київ, 03058, Україна

doi: 10.33842/22195203/2021/26/9/16

Матеріал надійшов до редакції 08. 05. 2021 р.
Прийнято до друку 28. 05. 2021 р.

Dovzenko O.: https://detector.media/community/article/122572/2017-01-26-adminka-redaktora-i-sho-otara-dovzhenka/. [in Ukrainian]

Drozdova A.V. (2010). Historical aspects of the author`s editing. State and regions. Series: Social Communications. № 1. P. 103-108. [in Ukrainian]

Ivanchenko R. (1983). Literary editing: manual. K.: Vyshcha shkola, 248 p. [in Ukrainian]

Kapelyushnyi A.O. (2000). Typology of the journalistic errors. Lviv: PAIS, 68 p. [in Ukrainian].

Kapelyushnyi A.O. (2009). Editing in the mass media. L.: PAIS, 431 p. [in Ukrainian]

Kovalchenko I.D. (2003). Methods of the historical research. Section of the historical-philological sciences. 2 ed., added. M.: Nauka, 486 p. [in Russian]

Melnik G.S., Kim G.S. (2008). Methods of the journalism. Manual for students of faculties of the journalism.SPb: Mikhaylova V.A Publishing House, 271 p. [in Russian]

Moskalenko A.Z (1998). Introduction to journalism: manual. Vol.2, suppl. and reedit. Kyiv: Kyiv Univ, 321 p. [in Ukrainian].

Rizun V. V., Mamalyha A. I, Feller M. D. (1998). Essays on the text: Theoretical issues of communication and text. Kyiv : Publ. house of Kyiv Un-ty, 336 p. [in Ukrainian]

Rizun V. V., Skotnikova T.V. (2005). Methods of the scientific researches in journalism: manual. Vol 2., reedit. and suppl. Kyiv : Presa Ukrayiny, 144 p. [in Ukrainian]

Partiko Z.V. (2001). General editing: Regulatory framework: manual. Lviv: Afisha, 416 p. [in Ukrainian]

Romenets V. (2004). Psychology of art: manual .Kyiv: Lybid, 288 p.[in Ukrainian]

Trachuk T.A. (2013) Ukranian journalism (historical aspect): manual. Kyiv: Kyiv Univ., 239 p. [in Ukrainian].

Fiyalka S. B. (2012). Editing educational literature on cultural studies for high school. (Author's summary of the dissertation of Candidate of Sciences in Social Communications). Nat. Tech. University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, 18 p. [in Ukrainian]

Hilko M. (2013). Features of using philosophical, general-logical, theoretical methods of research in journalism. Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Journalism, 20, P. 8–14. [in Ukrainian]

Tsapok O. (2011). Factual errors in the heading of the Ukrainian printed media. Linguistic Bulletin: Coll. of scient. works, 12-13, P. 264–267. [in Ukrainian]

Shulskaya N.N. (2016). Editing culture of the modern Ukrainian mass media. Juvenis scientia: scientific journal. Vol.2. P. 66–69. [in Ukrainian]

Information about the authors:
Kravchenko Volodymyr Ivanovych
evdok98@ ukr.net
National Aviation University
Av. Liubomyra Huzara, 1,
Kyiv, 03058, Ukraine

Kravchenko Yevdokiya Hryhorivna
National Aviation University
Av. Liubomyra Huzara, 1,
Kyiv, 03058, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2021/26/9/16

Received at the editorial office 08. 05. 2021.
Accepted for publishing 28. 05. 2021.